

YÜKSEK DİN EĞİTİMİNİN GELECEĞİ VE İSTİHDAM ALANLARINA YÖNELİK PROGRAM ÖNERİLERİ

Saadettin ÖZDEMİR*

Özet

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi yüksek din eğitim-öğretimi inişli çıkışlı bir süreçten geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bu süreç içerisinde farklı zamanlarda programlarda değişiklikler yapılmış, yapılan bu değişiklikler bazen amacına ulaşırken, bazen de yetersiz kalmıştır. Bu da değişen ve gelişen toplum yapısına uygun hizmet üretilemeyişi sonucunu doğurmuştur. Din eğitimi-öğretimi ve din hizmetlerinin verilisinde yaşanan olumsuzluk ve aksaklıkların ortadan kaldırılması için Yüksek din eğitiminin, yeni bir bakış açısıyla, yeniden programlanması uygun olacaktır.

Yüksek din eğitimi kurumları olan ilahiyat fakültelerinin yeniden yapılandırılmasında, toplumun beklentileri, ihtiyaçlar ve istihdam alanları dikkate alındığında üç ana program çerçevesinde bir yapılanmaya gidilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Bunlar Öğretmenlik alanı, Diyanet hizmet alanı ve Dinî sosyal hizmet alanlarıdır.

Anahtar Kelimeler

İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Yüksek Din Eğitimi, Dinî Sosyal Hizmetler

PROGRAMME SUGGESTIONS REGARDING TO THE FUTURE OF HIGHER EDUCATION OF RELIGION AND FIELDS OF EMPLOYMENT

Abstract

The higher education of religion system of Turkish Republic has come through an up and down so far. Changes at programme at different times have been carried out in that course. While changes have been done to reach its aims, some times it has fallen behind the aims. This has led to the result of unproductive service to the structure of the changing and developing society. Re-programming of the Higher education of religion from a new point of view, for the elimination of problems in education of religion and religious services will be convenient.

* Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü Ahlak Bilgisi Bölümü.

If the expectations and needs of the society are considered, Divinity Faculties are to be constructed within the framework of three main programmes: teaching, Diyanet (Religious Affairs Directorate) service and Religious social service fields.

Key Words

Divinity Faculty, Religion Education, Common Religion Education, Higher Religion Education, Religious Social Service.

Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi, Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. Maddesine göre; Darülfunûn’da bir İlahiyat Fakültesinin kurulmasıyla başlamıştır. Kısa bir süre faaliyet gösteren bu İlahiyat Fakültesi, açılışından bir müddet sonra kapanmıştır. Yüksek Eğitimde yer almayan Din Eğitimi-öğretimi, 1949’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılmasıyla tekrar aktif hale gelmiştir. MEB’e bağlı Yüksek İslam Enstitülerinin kurulmasıyla hem İlahiyat Fakülteleri hem de Yüksek İslam Enstitüsü (YİE) olarak devam eden yüksek din eğitim öğretimi 1982’de YİE’nin İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Daha sonra farklı tarihlerde açılan İlahiyat Fakülteleri, eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.

İlahiyat Fakültelerinde tek tip müfredata ilave olarak ilk defa 1997-98 Eğitim Öğretim Yılında İlköğretim DKAB (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) bölümü açılmıştır. Bazı İlahiyat Fakültelerinde açılan farklı bölümler bulunmakla birlikte, genel olarak İlahiyat Fakültelerinin çoğunluğu tek tip programla eğitim öğretime devam etmişlerdir. Bu bölümlerin 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren Eğitim Fakültelerine aktarılmasıyla İlahiyat Fakülteleri yine tek tip programa dönmüştür. İlköğretim DKAB bölümlerinin 2011’de tekrar İlahiyat Fakültelerine aktarılmasıyla bünyesinde İlköğretim DKAB bölümleri olan ilahiyat fakülteleri birden fazla programla eğitim öğretime devam etmeye başlamışlardır.

Günümüzde, yüksek din eğitimi veren kurumlar, İlahiyat Fakültesi/İlahiyat Bilimleri/Uluslararası İslam ve Din Bilimleri ve İslami İlimler Fakültesi olarak farklı isimlerle eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedirler. Devlet Üniversitelerinin neredeyse tamamına yakınında açılan İlahiyat eğitimiyle ilgili yüksek eğitim öğretim kurumlarının sayısı da 100’e yaklaşmış bulunmaktadır. Ayrıca bazı Üniversitelerin Açık Öğretim Fakülteleri bünyesinde faaliyetlerine devam eden İlahiyat Ön Lisans ve İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) programları da bulunmaktadır

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN KURULUŞ GEREKÇESİ

İlahiyat Fakültelerinin programıyla ilgili sağlıklı bir görüş ortaya koyabilmek ve sonuca ulaşabilmek için öncelikle İlahiyat Fakültelerinin amacı

nedir sorusuna cevap vermek yararlı olacaktır.¹ Bu fakültelerin amacı; Yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek midir? Yoksa İslam Filozofu yetiştirmek midir?

Diyaret hizmet alanında görev yapacak İmam, Vaiz, Kuran Kursu Öğreticisi, vs. yetiştirmek mi, yoksa MEB ilköğretim ve ortaöğretim alanına yönelik DKAB öğretmenleri yetiştirmek midir? Ya da Dinî Sosyal Hizmet alanları olan; Cezaevleri, Huzurevleri, Hastaneler, Rehabilitasyon Merkezleri ve Korunmaya ve Bakıma muhtaç çocuk ve gençlere “Dinî Danışmanlık” hizmeti verecek görevliler yetiştirmek midir?

İlahiyat hizmet alanında, birbirine yakın gibi duran aslında birbirlerinden farklı hizmet alanları bulunmaktadır. Bu alanlarda kaliteli hizmet verebilmek için, hizmet verilecek alanın özellikleri, konumu ve diğer alanlardan farklı olan yönleri bilinmelidir. Şayet alan hakkında önceden bilgi sahibi olunursa, hizmeti veren ve alan açısından nitelik sorunu yaşanmayacaktır. Onun için öncelikle İlahiyat Fakültelerinin amaç ve işlevinin ne olacağı sorusunun cevaplanması gerekmektedir.

Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. Maddesinde İlahiyat Fakültelerinin amacı; Yüksek Diniyyat Mütehasısları yetiştirmek olarak tanımlanmıştır. Ancak Darülfunûn’a bağlı olarak açılan bu İlahiyat Fakültelerinin mezun veremeden kapanınca böyle bir hedefin gerçekleşmesi de mümkün olmamıştır. Darülfunûn’da açılan İlahiyat Fakültesinin kapanması sonrası, Yüksek Öğretimde 1949’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılıncaya kadar, herhangi bir program yer almamıştır. 1949’da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin amacı; “Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garbtaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi kurulması olarak açıklanmıştır.”²

Yüksek Din Eğitime katkı sağlayan bir diğer kurum ise Yüksek İslam Enstitüleridir. 1959 yılında ilk olarak İstanbul’da açılan Yüksek İslam Enstitülerinin sayısı zamanla 8’e ulaşmıştır. Ancak Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü açılışından kısa bir süre sonra kapanmıştır. 1982 yılında YÖK’ün kurulmasıyla birlikte Yüksek Din Eğitiminde de bir yapılanmaya gidilmiş bu çerçevede Yüksek İslam Enstitüleri

¹ Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1999, s.211-223; Abdullah Akın, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950*, Ensar Yayınları İstanbul 2011, s.138-155.

² Münir Koştaş, “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXI, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1990, s.8; Zengin, Z. Salih, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar*, Mayıs Ağustos 2002 C.5, sayı: 13, ss.81-106.http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=101. 21.10.2013

İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmüştür.³ Ancak bu dönüştürme işlemi yapılırken İlahiyat Fakültelerinin amaçlarının ne olacağı konusuna hiç değinilmemiştir.⁴

İlahiyat Fakültelerinde YÖK'ün tavsiyesiyle 1998 yılında uygulamaya konulan İlahiyat Lisans Programlarının amacıyla ilgili açıklayıcı bilgilere rastlamak mümkündür. “İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları” başlıklı raporda “İlahiyat Fakülteleri İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programlarının Geliştirilmesine ve Uygulanmasına Yön Veren Temel İlkeler” ve “İlahiyat Fakülteleri Lisans Programlarının Geliştirilmesine ve Uygulanmasına Yön Veren Temel İlkeler” olarak iki ana başlık altında incelenmiştir. Öğretmenlik alanıyla ilgili bölümde programın geliştirilmesinde; okullarda uygulanan DKAB ders programlarının, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve öğrenme düzeylerinin ve ilköğretim seviyesindeki ders programları ve fakültelerdeki eğitim-öğretim süreleri esas alınarak program geliştirme çalışması yapılmıştır. Program oluşturulurken alan dersleriyle; öğretmen adaylarının temel İlahiyat formasyonuna sahip olması, kültür dersleriyle sağlıklı bir kültürel altyapı kazanarak, din ve kültür ilişkisini kurabilmesi, öğretmenlik formasyon dersleriyle de, öğretmenlik mesleğine yönelik bilgi ve beceriler kazanması ön plana çıkarılmak istenmiştir. Programa konulan tüm derslerin öğretmen adaylarına “öğretmeyi öğrenmek” amacıyla tasarlandığı belirtilmektedir.⁵ Fakültelerdeki eğitim-öğretimin nitelikli hale getirilmesi için MEB ve YÖK arasında yapılan protokolle, DKAB öğretmenlik ve İlahiyat alanına kalite getirilmesi amaçlanmıştır.⁶ Fakat geçmişten günümüze, İlahiyat Fakültesi mezunlarını en fazla istihdam eden kurum olan DİB (Diyaret İşleri Başkanlığı) ile YÖK arasında kaliteyi artırıcı hiçbir adım atılmamıştır. Bu durum nitelikli din görevlisi yetiştirilmesi açısından olumsuz bir durum olarak görülmektedir.⁷

İlahiyat Fakülteleri 1998’de hazırlanan programa göre; İlahiyat Fakülteleri Lisans programları; Kur’an’ı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen,

³ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, s.237-239.

⁴ M. Şevki Aydın, “İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta 2004 s.21

⁵ İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları, TC Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Temmuz 1998. s.7-9.

⁶ Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı(1923-1998)*, Kayseri 2000, s.160; Mevlüt Kaya, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler*, Isparta 2004, s.215-216; Muhammed Şevki Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları no: 95, Kayseri 1996, s.222-232

⁷ Veli Öztürk, “İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında Bazı Çözüm Önerileri”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler*, Isparta 2004, s.140

yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen, ilahiyatçılar yetiştirmeyi hedeflemiştir. Hem mesleği hem de toplumu tanımaya yönelik hizmet verebilmek için nitelikli meslek elemanları yetiştirmenin esas alındığı programda; “kültürel mirası değerlendirebilen, hayatı yorumlarken, Kur’an’ı referans alarak değerlendirmeler yapabilen, genel tarih ve kültür bilincini ihmal etmeden İlahiyat alanıyla ilgili temel bilgi ve anlayışa sahip, hayat boyu öğrenme felsefesini kavramış kişiler yetiştirme amacı güdülmüştür.”⁸ ifadelerine yer verilmektedir.

İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgili temel ilkeler konusunda da şu görüşlere yer verilmiştir. Programın geliştirilmesinde, okullarda uygulanan DKAB ders programı, ilköğretim öğrencilerinin ilgi, ihtiyaç ve öğrenme düzeyleri, ilgili okul düzeyindeki ders programları ile Fakültelerdeki eğitim öğretim süreci arasındaki paralellik esas alınması öngörülmüştür. Belirlenen esaslar doğrultusunda alanında genel kültür ve öğretmenlik formasyonu açısından bilgili, gelişen ve değişen teknolojiyi takip edebilen, yeni öğretim yöntemlerini alanına uygulayabilen, geri kalmayan, donanımlı öğretmenler yetiştirilmesi hedeflenmiştir.⁹

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN HİZMET ALANLARI

İlahiyat Fakültelerinin istihdam sahası oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.¹⁰ İlahiyat Fakültesi mezunları genel olarak Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının farklı hizmet alanlarında görev alabilmektedirler.¹¹ MEB’e bağlı İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, İmam Hatip Ortaokul ve Liselerinde Meslek Dersleri öğretmeni olarak görev yapabilme imkânları da vardır.¹²

DİB’liği Kuruluş ve Görevleri hakkındaki (22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı) kanununun 1. maddesine göre Başkanlığın görevi “İslam Dini’nin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu

⁸ *İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları*, TC Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Temmuz 1998. s. 43.

⁹ *İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları*, TC Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Temmuz 1998. s.7-10.

¹⁰ İlahiyat Fakültelerinin istihdam alanıyla ilgili olarak bakınız: Şuayip Özdemir, “Avrupa Birliği Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler*, Isparta 2004, s.149.

¹¹ Adem Korukçu, “İlahiyat Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Din Eğitimine Bakışları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, cilt: 9, sayı:21, İstanbul 2011, s.57.

¹² Saadettin Özdemir "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi," *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları ve Geleceği Sempozyumu*, 16-17 Ekim 2003, Isparta.

aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” olarak belirlenmiştir. DİB’liğine kanunla verilen yetkinin istenen şekilde kullanılabilmesi için eleman yetiştirecek kaynağa ihtiyacı vardır.¹³ Mevcut İlahiyat Programlarının bunun için yeterli olmadığı hem ilahiyatçılar, hem DİB yöneticileri, hem de öğrencilerin kendi ifadeleri sonucu görülmektedir. İlahiyatçılar programlarda yeteri kadar DİB’e yönelik derslerin olmadığından, DİB yöneticileri ise kendilerinden göreve talip olan elemanların yeterince nitelikli ve donanımlı yetişmediğinden yakınmaktadır. Bir diğer taraf olan öğrenciler ise, kendilerinin mevcut programlarla Din Hizmetleri alanında görev almak için iyi yetiştirilmediklerinden, dolayısıyla psikolojik olarak göreve hazır olmadıklarından söz etmektedirler.¹⁴ İşte bu nedenlerden ötürü asgari şartlarda DİB’de görev alacak kişilerin Fakültelerde DİB’e yönelik formasyon kazanmaları ve kazandırılması zorunludur.¹⁵ Kastedilen formasyon ise kanaatimizce ancak ilgili alana yönelik İlahiyat Fakültelerinde bir programın açılması ve bu bölümde verilecek olan eğitimin sonucunda gerçekleşebilecektir.

İlahiyat Fakültesi mezunları, direkt olarak DİB’e bağlı olmamakla birlikte, DİB’nin hizmet sunmakla yükümlü olduğu alanlardan biri olarak sayılan Dinî Sosyal Hizmet alanı da DİB’in hizmet alanlarından birisidir. Bu hizmet alanları içerisinde Cezaevleri, Huzurevleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocukevleri, Yuva ve Yetiştirme Yurtları, Engelliler ve diğer muhtaç insanlara yönelik Rehabilitasyon Merkezleri yer almaktadır. Ayrıca AB ülkelerinde ve diğer gelişmiş ülkelerde Hastanelerde yapılmakta olan Dinî Danışmanlık ve Rehberlik amaçlı din hizmeti faaliyetleri müstakbel hizmet alanları içerisinde görülmektedir.¹⁶

Dinî sosyal hizmetler, sosyal hizmet götürülen veya bu hizmeti isteyen hedef kitlenin maddî-manevî açıdan huzur ve mutluluğuna katkı yapmayı, acılarını hafifletmeyi, yaralarını sarmayı ve manevî rehabilitasyonu hedeflemektedir.¹⁷

¹³ Özdemir "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi," s. 540,541; İbrahim Kafi Dönmez, "Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yüksek Öğretim Programlarının Önemi ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları Hakkında Bir Değerlendirme", *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, II, Ankara 1995, s.69.

¹⁴ Halit Ev, "İlahiyat Fakülteleri ile İlgili Bir Model Önerisi", *TabulaRasa Akademik Dergi*, yıl:1, sayı:2, Isparta 2001, s.129-149.

¹⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:IX/1, Sivas 2005, s.7.

¹⁶ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:VIII/2, Sivas 2004, s.19; *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 2009, s.533.

¹⁷ Saadettin Özdemir, "Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 2012, sayı: 25, Isparta ss.125-138; Özdemir Saadettin, Ali Seyyar, AB Sürecinde Türkiye’de Dinî Sosyal Hizmetlerin Önemi (Türkiye-Almanya-Örneği), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu 3-7 Kasım 2007*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008. ss.506-523; Saadettin Özdemir, AB Giriş Sürecinde İlahiyat

İlahiyat Fakültelerinin bir diğer hizmet alanı da “Dinî Sosyal Hizmet”dir. Genel anlamda “Dinî Sosyal Hizmetler”in faaliyet alanı içerisinde; Cezaevleri ve Hastaneler, Huzurevleri ve Rehabilitasyon Merkezleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Yuva, Yurtlar ve Çocuk evleri gibi kuruluşları saymak mümkündür.¹⁸

İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN YENİ YAPILANMASI NASIL OLMALIDIR?

Program geliştirmede önce bazı kriterlerin oluşması ve bu kriterlere göre program geliştirme çalışmalarının yapılması gerekir. Program geliştirme yapılırken bazı usul ve esaslara uyulmadığı zaman, program geliştirme işi amacına ulaşmamaktadır. Program geliştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken temel hususlar şunlardır. İlk olarak, verilecek eğitimle, bireyin elde edeceği kazanımlar belirlenmelidir. Kazanımlar sonucunda elde edilecek davranışların neler olduğu ortaya konulmalıdır. Buna göre program ve program içeriğinde nelere yer verileceği tespit edilmelidir. Son olarak da davranışların kazanılmasını sağlayacak program belirlenmeli ve düzenlenmesi yapılmalıdır.¹⁹

Birey iş hayatına hazırlanırken, hangi niteliklere sahip olması gerektiği, program geliştirme açısından önemli bir husustur. Program geliştirilirken değişen koşullar, yaşanan hayatın getirdiği sorun, imkan ve imkansızlıklar, mesleki motivasyon, eğitimde gelişen ve değişen teknolojiyi kullanma gibi bireye donanım kazandıracak nitelikler esas alınarak kriterler oluşturulmalıdır.²⁰

Program geliştirmede bilimsel esaslara uyulmaması ortaya konulacak olan programın başarısız olması anlamına gelmektedir. Program geliştirme mantığı dikkate alınmadan geliştirilecek olan bir program sonucu, program çıktılarında şu

Fakültelerinde Yeni Bir Bölüm Önerisi: "Din Sosyal Hizmetler Bölümü" veya "Sosyal İlahiyat Bölümü", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Günümüz Türkiye'sinde İslam Uluslararası Sempozyumu*, 8-9 Ekim 2009 Kayseri/TÜRKİYE.

¹⁸ 15 Kasım 1993 tarihinde yapılan I. Din Şurası’nda Başkanlığın “Dinî Konularda Toplum Aydınlatma ile İlgili Başkanlık Görüşü başlığı altında takdim edilen bilgiler de yukarıda sözü edilen kurumlar Diyanet İşleri Başkanlığının bir hizmet alanı olarak gösterilmiştir. I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 1-5 Kasım 1993, Ankara 1995, s. 63,64; Saadetin Özdemir, "Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri" *Diyanet İşleri Başkanlığı IV Din Şurası*, 12-16 Ekim Ankara 2009, s.354.

¹⁹ Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*, 16. Baskı, Anı yayınları, Ankara 2010, s.23-191; Yusuf Budak, “Mesleki Eğitimde İhtiyaç Analizi ve İşlevsel Eğitim Programı” *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatla Eğitimi Dergisi*, sayı:245, Ankara 2009, s.66-67.

²⁰ Murat Tuncer-Mehmet Taşpınar, “Avrupa Birliği’nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri” *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Malatya 2004, www.pegem.net/dosyalar/dokuman/197.pdf

durumların görülmesi doğaldır; İş yapma ve eğitimde yetersizlik, alanla ilgili yeni gelişen teknolojiye yabancı kalma, yetersiz motivasyon, beklentileri karşılayamama, iş yerinde mesleki tatminsizlik ve yapılan işten olumlu dönüt alamama.²¹ Bunun sonucu artık bugün genel meslek alanları için, dolayısıyla İlahiyat Fakülteleri için de, bir taraftan iş ve nitelikli meslek sahibi olmanın önemi üzerinde durulurken, diğer taraftan kalifiye meslek elemanı yetiştirmeyen programların kapanması gibi hususlar tartışma konusu yapılmaktadır.²² Onun için öncelikle kaliteli meslek elemanı yetiştirilmesi ve sonrada bu elemanların istihdamına öncelik verilmesinde ısrar edilmelidir.

İlahiyat Fakülteleriyle ilgili yeni program oluştururken veya program geliştirirken, program geliştirmeyle ilgili yukarda değindiğimiz prensiplere göre çalışmalar yapılırsa doğru bir yol tutulmuş olacaktır. İlahiyat programlarının oluşturulmasında bilimsel kriterler yerine, bireysel, siyasi ve ideolojik yaklaşımlar hakim olursa, sağlıklı bir program geliştirilemeyecektir. Bu fakültelerin geleceğiyle ilgili tartışmalar bir kısım derslerin programda yer alması veya almaması etrafında yapılacak olursa, olumlu bir netice alınamayacağı aşikardır. İlahiyat Fakültelerindeki çeşitlilik ve programla ilgili tartışmalar “Program Geliştirme” mantalitesi içinde yapıldığı takdirde bir sonuca varılabileceği muhakkaktır.²³

İlahiyat Fakültelerinin gelişen ve değişen teknolojiye ayak uydurmaları, kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Hizmet alanlarının gelişmesi ve farklılaşması bu değişikliği zorunlu hale getirmektedir. Modernleşme ve sanayileşme sonrası topluma yönelik hizmet alanlarının tümünde olduğu gibi, din hizmetleri alanında da yeni ihtiyaçlara ve sosyal yapıya göre hizmet sahaları açılmıştır.²⁴ Açılan bu hizmet alanları, çağın gereklerine uygun olarak düzenlenmelidir. Yeni hizmet alanlarında kaliteli hizmet sunumu için, hizmet alanının özelliği, toplumsal yapı içerisindeki yeri, hangi hizmetin ne kadar ve kimler tarafından verilmesi gerektiği gibi, hususların çerçevesi ve sınırları objektif olarak belirlenmelidir.²⁵

²¹ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2000, s.73-109; Yusuf Budak, “Mesleki Eğitimde İhtiyaç Analizi ve İşlevsel Eğitim Programı” s.69, 70.

²² <http://www.memurlar.net/haber/426108/?print=true> 11.11.2013.

²³ Nevzat Aşıkoğlu, “Değişen Dünyada Değişmeyen Kurumlar: İlahiyat Fakülteleri”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, II, Ankara 2009. s.887-898.

²⁴ Aşıkoğlu, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk”, s.3.

²⁵ Şuayip Özdemir, “Avrupa Birliği Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, s.195-204; Mevlüt Kaya, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, s.217-219; *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, IV Din Şurası Kararları, II, Ankara 2009, 1095-1101.

İlahiyat Fakültesi mezunlarının hali hazırdaki yapılanması iki programla devam etmektedir. İlahiyat Lisans Programı ki, mezunlarının büyük çoğunluğu aynı formasyona sahip olup, DİB'in farklı alanlarında görev almaktadırlar. Aynı program mezunlarının bir diğer hizmet alanı ise, mezuniyet sonrası alınacak olan "pedagojik formasyon sertifikası"yla Ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği veya İmam Hatip Meslek Lisesi Öğretmenliğidir. Yine mevcut durumda İlahiyat Fakültesi bünyesinde bir diğer program ise, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümüdür.²⁶ Bu bölüm mezunları mezuniyet sonrası öğretmen olma hakkını elde etmektedirler.

DİB'in ve MEB'in farklı alanlarında görev alan İlahiyat lisans mezunları, bölümlerinden mezun olurlarken görev alanlarıyla ilgili hiçbir bilgi ve formasyon sahibi olmadan mezun olmakta ve sonra da hizmet üretmeye çalışmaktadırlar.²⁷ Hizmet alanında daha önceden karşılaşmadıkları ve bilmedikleri bir alanla tanışmaktadırlar. Bu da görev yapma esnasında bazı aksaklıklara neden olmaktadır. Karşılaşılan sıkıntılar neticesinde de mesleki tatminsizlik, motivasyon kaybı ve kişisel yaşamda olumsuzluklar yaşanmaktadır. Sayılan olumsuzlukların önlenmesi ve mesleki başarı açısından alanında donanımlı, mesleki bilgi ve beceriyle yetişmiş

²⁶ İlahiyat Fakültelerine bağlı "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü" leri 1997-98 Eğitim-Öğretim yılından itibaren açılmıştır. 2006-2007 Eğitim Öğretim yılından itibaren Eğitim Fakülteleri bünyesine aktarılan İlköğretim DKAB Eğitimi Bölümleri, Yüksek Öğretim Genel Kurulunun ilgi 15.05.2012 tarih ve 101-03-02-3157 sayılı yazısı aynı Üniversitede bulunan İlahiyat Fakültelerine öğrencileriyle birlikte aktarıldığı bildirilmişti. Buna ilaveten 03.09.2012 tarih ve 01.05.01.1077 sayılı yazınız ile de Akademik personelin Eğitim Fakültelerinden İlahiyat Fakültelerine aktarılması kararı uygulanmıştı. Ancak İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin İlahiyat Fakültelerine aktarılmasıyla ilgili olarak Yüksek Öğretim Genel Kurulunun ilgi 15.05.2012 tarih ve 101-03-02-3157 sayılı yazısı ile İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün aynı Üniversitede bulunan İlahiyat Fakültelerine aktarılmasına, Danıştay 8. Dairesinin 2012/6507 E. sayılı davası gereği Mahkemenin vermiş olduğu yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Ancak bu karar YÖK tarafından 3 ve 4. Sınıf İlköğretim DKAB Öğretmenliği öğrencilerinin Eğitim Fakültelerine gönderilmesiyle kısmi olarak uygulanmıştır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin İlahiyat Fakülteleri bünyesinde mi kalacağı yoksa Eğitim Fakültelerine mi bağlanacağı sorusunun cevabı galiba Danıştay'ın Yürütmeyi Durdurma Kararıyla ilgili esastan vereceği karara kadar netlik kazanmayacak gibi görünüyor.

²⁷ İlahiyat Fakülteleri lisans programı incelendiğinde MEB alanıyla ilgili herhangi bir ders yoktur. DİB hizmet alanlarına yönelik ise; "İlahiyat Fakültelerinin hemen hemen tamamında "Dini Hitabet ve Mesleki Uygulama" adında bir ders bulunmaktadır. Ancak bu ders ile ilgili ne bir uygulama yönergesi ne de dersin amaç ve mantığına yönelik uygulama vardır. Dersin amacına uygun olarak verilemeyeşinin altında DİB ile İlahiyat Fakülteleri arasında bir protokolün olmayışından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ders, teorik olarak veya uygulama alanına gidilmeden işlenmeye çalışılmaktadır.<http://ects.sdu.edu.tr/V2/Pages/ShowProgrammeDetails.aspx?BolumKodu=1503&BirimKodu=15>

meslek elemanlarının yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak İlahiyat Fakülteleri programının istihdam alanlarına göre yapılanmasıyla mümkün olacaktır.²⁸

İlahiyat fakültelerinin yeniden yapılanmasında öğretmenlik, diyanet ve dinî sosyal hizmetler alanları esas alınarak bir yapılanmaya gidilmelidir. İstihdam alanlarına göre yapılacak olan program güncellemesinin İlahiyat Fakültelerinin geleceği açısından uygun çözüm yolu olduğu kanaatindeyiz. Bu alanlarla ilgili önerimiz Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: İlahiyat Fakültelerinin program yapılanması

İLAHİYAT FAKÜLTESİ	Öğretmenlik Alanı	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
		Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
		İmam Hatip Meslek Dersleri Öğretmenliği
		Kur’an Kursu Öğretmenliği
	Diyanet Hizmet Alanı	Din Görevliliği (İmam-Hatip)
		Vaizlik
		Dinî Danışmanlık ve Rehberlik (Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında)
	Dinî Sosyal Hizmetler Alanı	Cezaevi Vaizliği
		Huzurevi Vaizliği
		Hastane Din Hizmetleri
		Engelliler Din Hizmetleri

²⁸ İlahiyat Fakültelerinin istihdam alanlarına göre yeniden yapılanmasıyla ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Şuayip Özdemir, “Avrupa Birliği Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler”, s.209; Mevlüt Kaya, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, s.211-228; Ahmet Koç, “İlahiyat Lisans” Programı ve Mezunlarının İstihdam Sorunları Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004, s.277-284; Muammer Cengil, İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bazı Öneriler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004, s.243-254; Hamdi Mert, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarının İstihdamında Ortaya Çıkan Aksaklıklar”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu*, Ondokuz Mayıs Üniv., İlahiyat Fakültesi, Samsun 1988, s. 400-403; Mustafa Arslan, “Diyanet Hizmetlerinde Görev Alacak Elemanların Yetiştirilmesi İçin Hazırlanacak Programın Hizmet Alacak Hedef Kitleye Göre Yapılandırılmasının Önemi”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004, s.285-298; Mevlüt Kaya-BayramalıNazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları, Uluslararası Katılımlı Çalıştay*, Samsun, 19-25 Temmuz 2010; http://isamveri.org/pdf/drg/D196760/2011/2011_KAYAM_NAZIROGLUB.pdf; 11.11.2013

SONUÇ

Örgün ve yaygın din eğitiminin farklı alanlarında görev üstlenmek durumunda olan İlahiyat Fakültesi mezunları, hizmet verdikleri tüm alanlarda nitelikli hizmet üretme konusunda zorlanmaktadır. Hizmet alanlarının büyümesi, bölünmesi ve hizmet çeşitliliği başta gelen güçlükler arasındadır. Diğer bir husus ise, hizmet alanının özelliğine uygun eleman yetiştirilemeyişi, nitelikli hizmet sunumunda bir diğer problem alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

İşte söz konusu güçlükler, problemler ve bütün olumsuzluklara rağmen, İlahiyat Fakültesi mezunlarından nitelikli hizmet bekleyenlerin olduğu unutulmamalıdır. Onun için yapılması gereken, İlahiyat Fakültelerinin toplumun ihtiyaç ve beklentileri de dikkate alınarak, bilimsel bir yaklaşımla, yeniden yapılandırılması ve program çeşitliliğinin sağlanmasıdır. Program çeşitliliğinin hizmet alanlarına pozitif katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

AKIN, Abdullah, Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950, Ensar Yayınları İstanbul 2011,

ARSLAN, Mustafa, “Diyanet Hizmetlerinde Görev Alacak Elemanların Yetiştirilmesi İçin Hazırlanacak Programın Hizmet Alacak Hedef Kitleye Göre Yapılandırılmasının Önemi”, Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:IX/1, Sivas 2005.

_____ “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:VIII/2, Sivas 2004

_____ “Değişen Dünyada Değişmeyen Kurumlar: İlahiyat Fakülteleri, IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, II, Ankara 2009.

AYDIN, Muhammed Şevki, “İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu”, Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Isparta 2004.

_____ Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı (1923-1998), Kayseri 200.

_____ Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, Erciyes Üniv. Yayınları no: 95, Kayseri 1996.

AYHAN Halis, Halis Ayhan, Türkiye’de Din Eğitimi, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1999.

BUDAK, Yusuf, “Mesleki Eğitimde İhtiyaç Analizi ve İşlevsel Eğitim Programı” Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatla Eğitimi Dergisi sayı:245, Ankara 2009 <http://esefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/232.pdf>

CENGİL, Muammer, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bazı Öneriler”, Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

DEMİREL, Özcan, Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme, Pegem yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2000.

IV Din Şurası IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, IV Din Şurası Kararları, II, Ankara 2009.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi, “Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yüksek Öğretim Programlarının Önemi ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları Hakkında Bir Değerlendirme”, I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, II, Ankara 1995.

EV, Halit, “İlahiyat Fakülteleri ile İlgili Bir Model Önerisi”, TabulaRasa Akademik Dergi, yıl:1, sayı:2, Isparta 2001.

T.C. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı İlâhiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları Temmuz 1998.

KAYA, Mevlüt, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

KAYA, Mevlüt-NAZIROĞLU Bayram Ali, “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları, Uluslararası Katılımlı Çalıştay, Samsun, 19-25 Temmuz 2010; http://isamveri.org/pdfdr/D196760/2011/2011_KAYAM_NAZIROGLUB.pdf; 11.11.2013.

KOÇ, Ahmet, “İlahiyat Lisans” Programı ve Mezunlarının İstihdam Sorunları Üzerine Bazı Mülahazalar”, Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

KORUKÇU, Adem, İlahiyat Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Din Eğitimine Bakışları, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt: 9, sayı:21, İstanbul 2011.

KOŞTAŞ, Münir, “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXI, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1990.

Memurlar.net <http://www.memurlar.net/haber/426108/?print=true>
11.11.2013.

MERT, Hamdi, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarının İstihdamında Ortaya Çıkan Aksaklıklar”, Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Samsun 1988.

ÖZDEMİR, Saadettin, “AB Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültelerinde Yeni Bir Bölüm Önerisi: "Din Sosyal Hizmetler Bölümü" veya "Sosyal İlahiyat Bölümü"

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Günümüz Türkiye'sinde İslam Uluslararası Sempozyumu, 8-9 Ekim 2009 Kayseri/Türkiye.

_____ 2012. "Dînî Sosyal Hizmetlerin Temelleri", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl: 2012, sayı: 25, Isparta.

_____ "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi," Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları ve Geleceği Sempozyumu, 16-17 Ekim 2003, Isparta.

_____ "Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri" Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı IV Din Şurası, 12-16 Ekim Ankara 2009.

ÖZDEMİR, Saadettin, SEYYAR, Ali "AB Sürecinde Türkiye'de Dinî Sosyal Hizmetlerin Önemi (Türkiye-Almanya-Örneği)", I. Din Hizmetleri Sempozyumu 3-7 Kasım 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

ÖZDEMİR Şuayip, "Avrupa Birliği Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Çalışma Alanları ve Bu Alanlara Eleman Yetiştirmek Üzere İlahiyat Lisans Programında Yapılması Gerekli Düzenlemeler", Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

ÖZTÜRK, Veli, "İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında Bazı Çözüm Önerileri", Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta 2004.

SÖNMEZ, Veysel, Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı, 16. Baskı, Anı yayınları, Ankara 2010.

TUNCER Murat - TAŞPINAR Mehmet, "Avrupa Birliği'nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri" XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Malatya 2004, www.pegem.net/dosyalar/dokuman/197.pdf

ZENGİN, Z. Salih, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi", Dini Araştırmalar, C.5, sayı: 13, Ankara 2002.